

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Autoreferát k disertační práci

EPISTEMOLOGICKÉ ASPEKTY MILLOVA
POJETÍ SVOBODY

Mgr. Hana Dobiášová

Konzultant: PhDr. Petr Vodešil, Ph.D.

Školitel: Prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.

2015

V předkládané disertační práci prezentuji hypotézu, že stěžejní hodnotou, kterou jsou vedeny Millovy úvahy o svobodné společnosti, je poznání, a že tedy Mill neusiloval o realizaci svobody o sobě samé, jak se tradičně u liberální koncepce předpokládá.

Aspekt poznání, růstu a rozvoje společnosti jako celku i jedinců, kteří ji tvoří, je u Milla dobře znám. Člověk je v jeho koncepci chápán jako vyvíjející se bytost, která by měla mít ve společnosti dostatek volnosti pro svůj osobitý rozvoj, čímž pak zároveň přispívá k rozkvětu společnosti. To je klasická interpretace Millova pojetí společnosti, které, zdá se, není co vytknout. Pokud se však při zkoumání Millovy koncepce zaměříme podrobněji na vztah poznání a svobody, ukazuje se, že poznání zde zaujímá velmi významné, ovšem obvykle ne příliš zdůrazňované místo. Je možné předpokládat, že pokud si jeho význam v souvislosti se svobodou lépe uvědomíme, mohou se ukázat nové perspektivy při odpovědi na otázku, jak vytvářet svobodnou společnost.

Cílem této práce je ukázat, že Millova koncepce svobody ve společnosti stojí na určitém filosofickém základu, vysvětlit, proč je možné za něj považovat právě Millovu epistemologii a v čem se Millovo pojetí poznání formující jeho koncepci svobody shoduje s jeho pojetím vědeckého poznání.

Česká reflexe vztahu svobody a poznání v Millově myšlení

Přehledový exkurz mapující, nakolik čeští autoři reflektují vztah svobody a poznání v Millově myšlení, ukazuje, že v původní české literatuře schází hlubší ponor do podstaty Millova pojetí svobody. Přirozeně zde tedy nenacházíme ani interpretaci zřetelně propojující Millovu koncepci svobody s jeho teorií poznání. V českých a slovenských překladech anglické odborné literatury není toto propojení zmíněno buď vůbec (G. Sartori, P. Svensson), nebo je naopak překvapivě jasně pojmenováno (G. Himmel-farbová, P. Feyerabend, I. Shapiro), avšak bez bližšího vysvětlení. Český čtenář se tak nesetká s žádnou detailní analýzou souvislostí Millova pojetí svobody a poznání, nehledá-li v pramenech cizojazyčných.

Millova koncepce svobody ve společnosti

Odrazovým můstkem pro epistemologický výklad spisu *O svobodě* jsou v této práci interpretace J. Rawlse a I. Berlina. Nehovoří sice o propojení svobody a poznání u Milla, z jejich argumentace však lze vyvodit, že poznání hraje v Millově koncepci svobody významnější roli, než jak vyplývá z běžných českých výkladů.

Argumenty J. Skorupského a D. Brinka pak ukazují, že je opodstatněné hovořit v souvislosti s Millovou představou společnosti o epis-

temologii a že je to právě jeho pojetí poznání, jež výrazně formuje jeho úvahy o svobodě. Skorupski zdůvodňuje svou tezi, že svoboda diskuse je pro Milla významnější než svoboda jedince ve společnosti, tím, že svobodná diskuse je důležitá pro poznání. To ji činí v očích Milla dokonce podstatnější než svobodu, jež je u nás tak běžně a nekriticky považována za nejvyšší Millovu hodnotu. Epistemologické zdůvodnění nachází v Millově koncepci svobody rovněž D. Brink. V návaznosti na jeho vágní rozlišování mezi svobodnou diskusí a svobodou slova se ukázalo, že abychom mohli hovořit o epistemologických principech Millova pojetí svobody, je třeba tyto dva pojmy jasně rozlišit a klást důraz na svobodnou diskusi. Tu pak, má-li vést k poznání, charakterizuje respekt, nikoliv pouhá tolerance.

Za zajímavý nepřímý důkaz epistemologického charakteru Millových úvah o společnosti lze považovat to, že T. G. Masaryk, v jehož činech i spisech se projevuje touha dobrat se pravdivého poznání, se s Millem v několika ohledech shoduje. Přestože liberalismus kritizuje, mluví-li jmenovitě o Millovi, vyjadřuje explicitně své sympatie.

Milova teorie poznání

Třetí kapitola přináší analýzu dvou základních předpokladů Millova pojetí poznání, jak vyplývá z jeho koncepce svobody – relativismu a zpochybnění zákonů o kontradikcích. Pokud hovoříme v souvislosti s Millem o relativismu, je potřeba tento pojem specifikovat. Navrhují rozlišovat primitivní relativismus a relativismus jako vztahovost, přičemž s Millovou koncepcí je s ohledem na důležitost poznání kompatibilní jen druhý zmíněný. Držíme-li se zformalizované podoby zákonů o kontradikcích, lze jakožto předpoklad Millovy koncepce konstatovat jejich částečné zpochybnění, které na poli logiky nalézá oporu v mediantes (středověké řešení logických paradoxů) nebo v dialetheismu G. Priestea.

Pozornost je dále zaměřena na vybrané aspekty vědeckého pojetí poznání rozpracované v Millových epistemologických spisech (*Systém logiky a Rozprava o filosofii sira W. Hamiltona*) – induktivismus, vědecký redukcionismus a problém kontradikcí a relativismu.

Paralely

Na základě učiněných poznatků a v návaznosti na diskusi K. W. Staleyho a S. Jacobse o tom, zda má Millovo pojetí poznání obsažené v jeho koncepci svobody vědecký charakter, jsou ve čtvrté kapitole formulovány čtyři paralely mezi poznáním, jak jej Mill chápe v kontextu svobody

a v kontextu vědy. Induktivismus, upozorňování na nevyhnutelnost redukce při poznávání a specifické pojetí kontradikcí a relativismu lze nalézt jak v Millových úvahách o svobodě, tak v jeho epistemologických spisech.

Důsledky a slabiny epistemologického chápání svobody

V poslední kapitole jsou formulována čtyři stanoviska, která jsou s Millovým pojetím svobody obvykle spojována, avšak v důsledku přijetí teze, že svoboda je v Millově koncepci motivována poznáním, je jejich přisuzování Millovi neudržitelné.

Dále zde prezentuji slabá místa Millova epistemologického pojetí svobody. Jako nejpalcivější se jeví tyto dva argumenty: Nelze předpokládat, že poznání bude stejně důležitou hodnotou pro všechny, a je téměř jisté, že aplikací zásady svobodné diskuse se společnost stává bezbrannou vůči těm, kteří na jejím dodržování nemají zájem. Pro praktické využití v politice se proto jeho pojetí svobody založené na touze po poznání nejeví jako příliš vhodné.

Shrnutí

Byla prokázána teze, že Millova koncepce svobody je výrazně motivována poznáním, a to ve formě velmi blízké jeho pojetí vědeckého poznání. V případě Millova liberalismu tedy nestojíme před čistě pragmatickou, ideálů prostou koncepcí zaměřenou výhradně na společenské uspořádání; Mill usiluje o svobodu proto, že ji chápe jako nutnou podmínkou pro dosažení jiné hodnoty, a sice poznání.

Nelze však říct, že tím svoboda v Millových úvahách ztrácí na významu ve prospěch poznání. Poznání je sice určující hodnotou Millova liberalismu a zaujímá tak pomyslné první místo před svobodou, ale zároveň bez ní není uspokojivě realizovatelné. Nelze tedy dospět ke stanovisku ve smyslu buď (poznání) – anebo (svoboda). Svoboda je pro Milla nutnou podmínkou poznání, a je tedy potřeba mít na vědomí jejich těsnou provázanost.

Shrňme nejdůležitější konsekvence Millova epistemologického chápání svobody, jak vplynuly z provedeného bádání:

(1) Millovu koncepci svobody nelze spojovat s prostým pluralismem tvrzení či morálních přesvědčení. Zpochybnění zákonů o kontradikcích a relativismus lze totiž za základ Millova pojetí poznání, jak plyne z jeho koncepce svobody, považovat jen v takové podobě, která nezamezuje vývoji poznání.

(2) Millovo pojetí svobody charakterizuje svobodná diskuse, nikoliv svoboda slova, a respekt, nikoliv tolerance. Epistemologický charakter

Milloy koncepte implikuje nedostatečnost pouhé svobody slova a tolerance. Tolerance vyznačující se sice nezasahováním, ale také jistou mírou lhostejnosti je přímo nežádoucí, zatímco svoboda slova je sice žádoucí, ale nepostačuje k tomu, aby se rozvíjelo poznání.

(3) Nelze přijmout Berlinovo stanovisko, že Millovo pojetí svobody nevyklučuje absolutismus, ani Stephenovu námitku, že možnosti poznávání mohou být v autoritativním režimu stejné jako ve svobodné společnosti. Úzké propojení poznání a svobody nepřipouští kompatibilitu s autoritarismem.

Přestože se Millova koncepte epistemologicky motivované svobody nejeví jako vhodná pro aplikaci ve státě, může najít uplatnění v jiných typech společenského uspořádání – například v menších společenstvích na dobrovolné nebo profesní bázi, jejichž členové by sdíleli hodnotu poznání. Millovy myšlenky je také možné z osobní sympatie realizovat mimo jakákoliv sdružení ve svém soukromém životě. Stojí-li demokracie na Masarykem zdůrazňované drobné každodenní práci jednotlivých lidí a pokud svoboda ve společnosti závisí z velké části na našem vnitřním postoji, jak říká Mill, je to možná dokonce velmi podstatný způsob, jak ji tvořit.

Filosofové mohou přispět k větší míře pochopení a uplatnění epistemologického principu svobody připomínáním Millových myšlenek vybízejících k tomu, abychom si uvědomili limity jednotlivých popisů světa a úhlů pohledu, ale zároveň je šmahem nezavrhovali jenom proto, že neobsahují „celou pravdu“. To je jisté i přes svou prostotu a stárí myšlenka hodná pozornosti.

Publikované práce

- DROBKOVÁ, Hana. *Svobodná společnost, poznání a život*. In: *Andragogika*. Odborný recenzovaný časopis. Praha: Academia Economica, 2013, roč. XVII. ISSN 1211-6378. (Jedná se o třídílný článek; 1. díl vyšel v březnu 2013, druhý v červnu 2013, třetí v září 2013.)
- DOBIÁŠOVÁ, Hana. *Similarities in the Approaches of J. S. Mill and T. G. Masaryk to a Free Society*. In: *Czech and Slovak Journal of Humanities. Philosophica*. Odborný recenzovaný časopis. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, II/2013, str. 39–46. ISSN 1805-3742.
- DROBKOVÁ, Hana. *J. S. Mill a T. G. Masaryk: Ideály společenské*. In: *Demokracie jako hodnota a problém II*. Recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané 18. a 19. října 2012. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014, str. 63–73. ISBN 978-80-7494-048-4.
- DOBIÁŠOVÁ, Hana. *Poznání jako klíčová hodnota Millova liberalismu*. In: *Filosofický časopis*. Odborný recenzovaný časopis. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2015, roč. 63, č. 1, str. 31–45. ISSN 0015-1831.

Summary

In this dissertation, I present a hypothesis that the core value of Mill's reflections on free society is knowledge. The aim of this dissertation is to show that Mill's conception of freedom in society has a certain philosophical basis and to explain why it is possible to consider Mill's epistemology as such a basis and in what way Mill's conception of knowledge forming his conception of freedom corresponds to his conception of scientific knowledge. The consideration of these topics should contribute to a more comprehensive understanding of Mill's conception of society and its basic principles. I also try to answer a question, whether the understanding of connections between knowledge and freedom can be helpful in creating free society.

Epistemological understanding of Mill's conception of freedom has not yet been considered in the Czech Republic and there are certain interpretations that are in stark contrast to the epistemological nature of Mill's freedom. Some interpretations that are available in Czech translations (Berlin, Rawls) suggest that knowledge is much more important in Mill's conception of freedom than can be concluded from the common interpretations of Czech authors. These interpretations are a stepping stone to the interpretation of Mill's work *On Liberty* focusing on epistemology.

Professional literature published in English (Skorupski, Brink) proves that it is legitimate to speak about epistemology in connection with Mill's idea of society and that it is his conception of knowledge that has a considerable influence on his reflection on freedom.

This dissertation focuses on an analysis of the two main assumptions of Mill's conception of knowledge as implied by his conception of freedom – relativism and the challenge to the law of contradictions – and provides an answer to a question of how much they affect Mill's conception of freedom. The focus is also on the selected aspects of a scientific conception of knowledge as presented by Mill in his epistemological works – inductivism, scientific reductionism and the issue of contradictions and relativism. These aspects present the parallels between knowledge as it is understood by Mill in the context of freedom and in the context of science, which contributes to the ongoing discussion (Staley, Jacobs) that focuses on the point of to what extent is Mill's conception of knowledge included in his conception of freedom scientific.

The research that was made shows that as a result of a thesis of epistemologically conditioned freedom, some of the stances that are commonly associated with Mill's conception are unsustainable. Careful consideration of epistemological view of freedom also reveals its weak spots, especially when considering the application of this conception in practice.